

הפנטזמה בהוראה המאוחרת (או זו של המוקדמת).¹

נתן ברנט

הניסיון במאמר זה הינו לבחון את מושג הפנטזמה, מבעד להוראה המאוחרת. כידוע, מילר קובע שאין ההוראה המאוחרת מבטלת את זו המוקדמת, ושלאקאן הצליח בסיוען של הצורות הטופולוגיות לשמר חתך והמשכיות באופן שלא תיווצר סתירה ביניהן.² היות ונחשפתי להוראתו של לאקאן, למן ההוראה המאוחרת, אנסה לתאר ולשתף את הסוגיות הנוצרות בגישה למושג שמהווה מושג ונדבך עיקרי בהוראה המוקדמת. תחילה תוצג תפיסה של יחס אפשרי בין שתי ההוראות, (ככל שיחס כזה בכלל ניתן לתאור לאור ההוראה המאוחרת). אחר כך תוצג המתמה של הפנטזמה והקשיים העולים בהיתכנות ההתייחסות אליה לאור ההוראה המאוחרת. לבסוף אביא מספר שאלות, להמשך חקירה, הנובעות מאופן ההתייחסות של מילר³ לפרקי חייו של ג'יימס ג'ויס, בקשר להתכנות חציית הפנטזמה על ידי ג'יימס ג'ויס.

היחס בין ההוראות

כאמור, לאורך כל הקורסים שלו מילר חוזר ומדגיש שאין ההוראות השונות נמצאות ביחס סותר והן אינן מבטלות זו את זו. יחד עם זאת יכולות לעלות שאלות לגבי אופי וכיוון 'ההמשכיות והחתך' שבין ההוראות השונות כפי שיובהר בהמשך.

ניתן ללמוד על העניין ביחס בין ההוראות מתוך דבריו של ז'אק אלן מילר⁴ בסיום כנס ה-WAP: "ומכאן שעריכת אנליזה ל- *parlêtre* אינה דומה עוד לעריכת אנליזה ללא מודע, על פי המובן של פרויד כמו גם לאנליזה ללא מודע המובנה כשפה. הייתי אף מוכן לתקוע כף על כך שזה מכבר אנו עושים אנליזה ל- *parlêtre* ומה שנותר לנו הוא לדעת לומר זאת". דברים אלו מצביעים על כיוון, לפיו למרות שאין הכרה בכך, מצד אנליטיקאים לא מועטים, הרי בכל זאת נערכת אנליזה לפי ההוראה המאוחרת בה ההווייה הסחה, ה-*parlêtre*, מהווה מושג מרכזי, גם בקרב אלו שאינם יודעים זאת או מכירים בכך וסבורים שהם עושים אנליזה ללא-מודע הפרוידיאני. זו טענה מפתיעה למדי, לפיה ההוראה המאוחרת שולטת בכיפה גם ללא ידיעת חלק מהעוסקים בה.

ניתן לומר שליחס בין ההוראות, זה יש חשיבות בעיקר לאור המסקנות השונות, בהוראות השונות. מתוך ההוראה המוקדמת נובע שהאנליטיקאי יגלם את אובייקט a קטנה, (בסמינר XX אומר לאקאן⁵: האנליטיקאי, למעשה, בכל סדרי השיח המתקיימים כיום-ומילה זו, שיח, אינה לא כלום, אם אנו מעניקים לאקט את מובנו האריסטוטלי המלא- הוא זה אשר, בהציבו את אובייקט a במקומה של המראית, נמצא בעמדה ההולמת ביותר לעשות את מה שנכון לעשות, כלומר, לחקור בתור ידע את אשר באמת'). לעומת זאת מההוראה המאוחרת נובע שהאנליטיקאי יגלם את

¹ עבודת סיום במסגרת מסלול מחקר תשפ"א, 2020-2021

² ז'אק אלן מילר (2001) 'ההוראה המאוחרת של לאקאן' (חוברת פולמוס מס' 18)

³ ז'אק אלן מילר דיון במונפלייה הכלול בתוך:

Miller, J.A., & Di Ciaccia, A. (2018), *L'Uno-tuto-solo. L'orientamento lacaniano*

⁴ ז'אק אלן מילר (2016) הלא מודע והגוף המדבר. תרגום נורית שרייבר ושרי אדלשטיין. אתר הג'יאפ.

⁵ לאקאן סמינר עוד

הסינטום תוך שהוא נתמך בנון-סנס, כפי שאומר מילר⁶ ב-17/12/2008: "כפי שלאקאן היה מסוגל להזמין את האנליטיקאי לגלם את מקומה של אובייקט a קטנה, בסמינר שלו על הסינטום הוא קובע: 'האנליטיקאי הוא סינטום'. הוא נתמך בנון-סנס, לכן אנו מוחלים לו על המניעים שלו, הוא לא יסביר את עצמו. במקום זאת, הוא יגלם, את אירוע הגוף, כסמבלנט של הטראומה. הוא יצטרך להקריב הרבה על-מנת להגיע להיות פיסת ממש, או לזכות להתייחסות כממשי".

די בפסקה קצרה ולא ברורה למדי זו, כדי להצביע על כל המורכבות והשאלות (או שמא אי-השאלות), המלוות את המתח שבשמירה על ההוראה של לאקאן כמקשה אחת. בעוד שבהוראה המוקדמת הפנטזמה היווה עבור לאקאן, לדברי מילר⁷ ב-11/3/2009 מושג יסודי חמישי (המצטרף לארבעת מושגי היסוד) ולכן בהתאם, לאקאן מציע לאנליטיקאי לגלם את אובייקט a קטנה, הרי בהוראה המאוחרת האנליטיקאי מוגדר כסינטום ומציע לו לגלם את ארוע הגוף. שאלות כמו מהו ההבדל בין הגילומים, האם מתבקש לנוע בין גילומים שונים, האם ניתן לנוע בין גילומים שונים לאחר שהאנליטיקאי נדרש 'להקריב הרבה' ועל איזו הקרבה מדובר. מילר⁸ אומר ב-2/3/2011 כי "נקודת המבט של הסינטום מנוגדת לזו של הפאס" כלומר של חציית הפנטזמה, ומכאן אפשר להניח כי מדובר בגילומים שאינם עולים בקנה אחד. בכל מקרה יש עניין בחקירה של היחס בין ההוראות במיוחד משום הנגיעה במה שנדרש מן האנליטיקאי לגלם.

ב-17/5/2006 מבהיר מילר⁹ כי: "ללאקאן יש דרך נחמדה מאוד לאתר את עמדת האנליטיקאי ביחס לאובייקט a קטנה מהנוסחאות, הנוסחה שמודגמת למשל על ידי הפסלונים הקטנים, אותם אתם מכירים, בהם ניתן לראות שלושה ניזרים או שלושה קופים קטנים. אחד המניח את ידיו על פיו, השני על עיניו והשלישי על אוזניו. יש בכך חוכמה שלמה. ולאקאן מעלה את שלושת המונחים הללו כדי לסמן כי עמדתו של האנליטיקאי נתמכת על ידיה, כאילו באופן הפוך, משום ששתיקת האנליטיקאי מבודדת את תפקוד הקול, אנו מוצאים את ארבעתם (ארבעת האובייקטים), אי ראיית דבר, מבודדת את המבט, ואי שמיעת דבר, מבודדת את התביעות האוראליות והאנאליות". השאלה העולה היא האם גילום ארוע הגוף הנתמך על ידי נון-סנס, מכיל בתוכו מטפורה זו, או שונה ממנה ראדיקלית משום שהמטפורה בכל זאת מניחה קיום של ידע שניתן לגלותו.

יש לזכור, שגילום ארוע הגוף נוגע למחשבה עצמה ולאופן בו היא ממוקמת. אם בהוראה המוקדמת המחשבה יוחסה למשלב הסמלי בלבד, הרי שבסמינר הסינטום, אומר מילר¹⁰ ב-25/5/2005 "המחשבה מוחזרת ניתן כמעט לומר לארוע גוף", משום שהיא ממוקמת "בין הסמלי לדמיוני", ולא רק במשלב הסמלי, זה הקשור לשיח האוניורסלי, ולהיסטוריה. כלומר המחשבה מוחזרת ממקומה הבטוח והמוכן מאיליו. מילר מבהיר בפסקה זו שאין להתייחס למחשבה באופן בה התייחסו אליה בהוראה המוקדמת. אם בהוראה המוקדמת ניתן היה להתייחס למחשבה כמעוגנת במשלב הסמלי, עצמאית, ואינה קשורה לגוף כלומר התייחסות למחשבה כמחשבה קרטאזיאנית טהורה, הרי בהוראה המאוחרת מובהר כי למחשבה יש קשר לגוף, עד כדי כך שמילר

⁶ ז'אק אלן מילר (2008-2009) בקורס "דברים של עדינות בפסיכואנליזה". <http://jonathanleroy.be/wp-content/uploads/2016/02/2008-2009-Choses-de-finesse-en-psychanalyse-JA-Miller.pdf>

⁷ ז'אק אלן מילר (2008-2009) בקורס "דברים של עדינות בפסיכואנליזה". <http://jonathanleroy.be/wp-content/uploads/2016/02/2008-2009-Choses-de-finesse-en-psychanalyse-JA-Miller.pdf>

⁸ מילר, ז'.א. (2011) האחד כולו לבדו, תרגום: נתן ברנט וקלאודיה אידן, עריכה: קלאודיה אידן.

⁹ מילר, ז'.א. Illuminations profanes - Cours n°16

¹⁰ מילר, ז'.א. Pièces détachées - Cours n°18 (2004-2005)

תוהו האם הוא חושב כלל או שהוא רק מהדהד את דברי לאקאן, משום ש¹¹ 'למען האמת אומר לאקאן איש אינו חושב'. ברור שלקביעות אלו יש השלכות על תפיסת הפנטזמה, בהיותה פועל יוצא הקשור גם לתהליך מחשבתי סמלי לחלוטין כפי שניתן יהיה לראות בהמשך.

המתח בין ההוראות, למרות ההמשכיות שבהוראה, נוגע לפנטזמה כמושג עיקרי, גם משום התייחסותו של לאקאן למושג 'היסטוריה', שהוזכר לעיל, בהוראה המאוחרת. ההיסטוריה מנקודת מבטו של סמינר הסינטום, היא 'הגדולה מכל הפנטזמות' אומר מילר¹² ב- 24/11/2004. יש בכך כדי להצביע על העדר כרונולוגיה הוראתית לפיה יש לפני ואחרי אלא רק אם מסתכלים על התפתחות ההוראה באופן פנטזמטי, כלומר יש בקביעה זו כדי להפוך את ההוראה למתמשכת משום שלילת מושג ההיסטוריה כמושג עליו ניתן להישען. מנקודת מבט זו של הסינטום, המושגים לפני ואחרי אינם אוניברסליים, הזמן האוניברסלי קורס אל מול הזמן כפי שהוא נקבע על ידי ארועי הגוף. ככל שהדבר עשוי להשמע מפתיע הרי בפסיכואנליזה, בהוראה המאוחרת, מילר¹³ קובע ב- 25/5/2005 כי "היחס הוא לא לארוע היסטורי אלא לארוע גוף".

מתח זה יכול להצטייר כחריף עוד יותר, לאור תיאורו של מילר¹⁴ את ההוראה המאוחרת ב- 2006: "הפסיכואנליזה כפי שהיא מופיעה בהוראתו המאוחרת של לאקאן, הכשרתי אותה כפסיכואנליזה אבסולוטית. בכך אני מתכוון למשל שהיא אינה דומה לשום דבר שהופיע עד אז, ואין פסיכואנליזה שתשווה לה'. לפי תאורו של מילר, בקורס זה, זוהי פסיכואנליזה שהיא מבודדת, סטרילית, יתומה ואלמנה, כשבנוסף לכל מודגש שהומצאה על ידי בודד. זוהי 'פסיכואנליזה שאינה מתאימה להפצה מעבר לעוסקים בה כאנליטיקאי וכאנליזנד'. היא אינה מצפה לדבר מאף אחד'. זו פסיכואנליזה הגורמת לכל הסמבלנטים לרעוד ובכללם הסמבלנטים של הפסיכואנליזה עצמה'. זו פסיכואנליזה, לפיה, מילר תוהו האם לאקאן עצמו לא חפץ באמצעותה להוביל להחרבת הפסיכואנליזה, בדיוק כפי שג'ויס חלם לסיים את הספרות ולהותיר ממנה רק חורבות'. בעוד המושגים מוקדמת ומאוחרת מצביעים על קיומו של יחס מסוים, הרי הגדרת הפסיכואנליזה כאבסולוטית, ונפרדת, בעצם מדירה ומרחיקה את כל תפיסות הפסיכואנליזות האחרות באשר הן. בניגוד לסברה שאחרי ההוראה המוקדמת, ניתן להגיע להוראה המאוחרת, או שיש איזשהו תהליך 'הכנה' לקראת הפסיכואנליזה כפי שהיא נראית בהוראה המאוחרת, הרי שהאבסולוטיות אינה מאפשרת ואינה רומזת על אפשרות כזו. הגדרתה כנפרדת, יכולה ללמד, שהיא להיות פסיכואנליזה הדורשת היתקלות קונטינגנטית. או שנתקלים בה או שלא, שום מאמץ מושכל להביא או לדחוף את התהליך האנליטי רחוק יותר או עד לסופו, על מנת להביאו לכדי סיום, אינו מביטיח את ההיתקלות בה.

הכורח בהגדרת הפסיכואנליזה של ההוראה המאוחרת, כאבסולוטית, נובע ונוגע גם למושג ההתענגות. אם נתייחס למה שמציע מילר¹⁵ בקורס האחד לבדו לחלוטין ב- 26/1/2011 כי עלינו לקבל את האקסיומה, לפיה "סיבה ותוצאה הם מאותו סדר", וכי "הממשי צריך להיות מאותו סדר כמו מה שפועל עליו", הרי גם ההתענגות אשר לדברי לאקאן¹⁶ אינה משמשת לכלום, ויש בה מן

¹¹ מילר, ז'. א. Pièces détachées - Cours n°3 1/12/2004

¹² מילר, ז'. א. Pièces détachées - Cours n°2 24/11/2004

¹³ מילר, ז'. א. Pièces détachées - Cours n°18 - 25/05/2005

¹⁴ מילר, ז'. א. Le tout dernier Lacan Cours n°10 - 21/03/2007

¹⁵ מילר, ז'. א. האחד כולו לבדו, תרגום: נתן ברנט וקלאודיה אידן, עריכה: קלאודיה אידן.

¹⁶ לאקאן ז' (2005) (1972-1973) הסמינר ה-XX עוד הוכן על ידי מילר ז'. א, תל-אביב. רסלינג.

האבסולוטיות, כפי שכותב מילר¹⁷ ב- 30/1/2008 "אם הוא (לאקאן) חילץ ובודד את מילת ההתענגות, זה בגלל שהיא כשלעצמה מונח שהוא 'אינדקס של חוסר תפקוד אבסולוטי'. כלומר לפי הנחה זו כדי לפעול על ההתענגות, שיש בה מן האבסולוטי, יש צורך בפסיכואנליזה אבסולוטית.

האבסולוטיות נובעת גם מהמרחק וההבחנה בין סדרי הזמנים והיחס להיסטוריה שצוינו קודם. 'אם יש משקל למונח ארוע גוף' אומר מילר¹⁸ ב-25/5/2005 "הוא נובע מההבחנה שהוא מאפשר בין הזמן ההיסטורי לזמן הנחווה דרך ארועי הגוף". ההוראה המאוחרת לפיכך, אינה קשורה לשום דבר גם משום שהיא מתייחסת לזמן באופן שונה. כל מה שהמונח היסטוריה תקף לגביו אינו רלוונטי עבורה. נראה שכל מה ש'קדם' לה לכך לא יכול 'להשיגה'. ההצעה המהותית של לאקאן לפסיכואנליזה, לפי מילר בשיעור זה, היא "לא להיכנס לסיוט של ההיסטוריה. להתמקם, להתערור מעל, מתוך סיוט ההיסטוריה-אם להשתמש בביטוי של ג'ויס-ולהישאר קרוב ככל שניתן ליחס של האמירה עם הגוף". "הבלתי משתנה, בו הפעולה האנליטית מרוכזת, אינה ביחס להיסטוריה, לא הקשר עם מסמני ההיסטוריה, באופן מסוים, ליבת האנליזה היא ביחס לגוף ולארועי הגוף שאינם עושים את כל הרעש הזה, שאינם ידועים שאינם ניכרים, שאינם גדולים דיים, ללא תרועה, משהו קלוש כמו נפילת הגוף כפי שהוא (ג'ויס) אומר'.

ראוי לציין שלאקאן הוא היחיד שזיהה את אותה נשירת גוף של ג'ויס, בסמינר הסינטום. כלומר הוא זה ש'עשה רעש' מארוע הגוף של ג'ויס. לפי תפיסה זו האנליטיקאי יכול לגלות, לזום, ארועים שיכולים לכאורה להיחוות כלא מרעשים, או כחסרי חשיבות, אך הם מרמזים או נוגעים בארועי גוף, ואינם נתפסים או זוכים להתייחסות כזו בהוראה המוקדמת. דוגמא לכך יכולה להיות עדותו של ברנרד סיינהב¹⁹ שתיאר כיצד ביציאה מחדרו של האנליטיקאי, שאל לפתע אותו האנליטיקאי, ("תוך שהוא מפגין את חיובו הקטן והמפורסם") לגבי צלקת שזיהה על לחיו. סיינהב הקל ראש בכך, ואמר שזו רק צלקת הנובעת משומה שהסיר. האנליטיקאי, בעדותו של סיינהב, הביט בו היישר בעיניו באומרו: "היית צריך לספר לי על כך".

נראה כי בהתערבות זו יש מרחק רב ממשל שלושת הקופים. סיינהב מתייחס בעדותו לאובייקט המבט איליו נחשף, באמצעות המבט הישיר של האנליטיקאי בעיניו. יש לציין כי גם לאובייקט זה מייחד מילר מקום מיוחד במפגש עם הגוף של הנורוטי, בעיקר אצל האובססיבי, בקבעו כי "האידיאל הוא אחיו הצעיר של המבט"²⁰, האנליטיקאי מתייחס במילותיו בדוגמא זו לגופו של האנליסנט תוך חיוך, ומבט ישיר, המעורר בסיינהב את "פריסת עקבותיו הדחפיים של אובייקט המבט". דוגמא זו ממחישה עד כמה יכול להיות מטלטל הגילום של ארוע הגוף, ביחס לגילום של אובייקט a קטנה, ומעלה את השאלה אודות הקשר האפשרי והניגוד בין הגילומים, וכמובן כפועל יוצא בין ההוראות.

יחס של שינוי רטרואקטיבי

¹⁷ מילר, ז'א. 30/01/2008 – Cours n°8 – Tout le monde est fou

¹⁸ מילר, ז'א. 25/05/2005 - Pièces détachées - Cours n°18

¹⁹ מילר, ז'א. 25 mars 2009 Choses de finesse en psychanalyse XIII Cours du

²⁰ ז'אק אלן מילר דיון במונפלייה הכלול בתוך: -

Miller, J.A., & Di Ciaccia, A. (2018) L'Uno-tuto- solo. L'orientamento lacaniano

יחד עם הנפרדות האבסולוטית ישנן אמירות של מילר אשר מצביעות על יחס 'רטרואקטיבי' של ההוראה המאוחרת לזו המוקדמת. לפי תפיסה זו עולה השאלה האם ההוראה המאוחרת סופחת אליה את המוקדמת או 'מחריבה' אותה כך שלא ניתן יהא לזהותה.

הצעה מפתיעה למדי בכיוון זה ניתן למצוא אצל מילר בקורס חלקים נתיקים. ב-24/11/2004 מילר²¹ מבהיר שהעניק את הכותרת (לפרק הראשון בסמינר 'הסינטום') 'על השימוש הלוגי בסינטום, או פרויד עם ג'ויס' כמקבילה לכותרת שהעניק לאקאן למאמרו 'קאנט עם סאד' (לאקאן 1963). מילר טוען כי יש בצרוף 'ג'ויס עם פרויד' כדי להדגיש ש"כאן פרויד שונה על ידי ג'ויס", כפי שמובהר בסמינר ה'סינטום', "בדיוק באותו אופן בו השפה האנגלית על פי לאקאן בסמינר זה שונתה על ידי ג'ויס". השינוי לפי דברי מילר, הוא דרמטי וככזה לא ניתן לטעות בו: "השפה האנגלית שונתה עד כדי היותה מרוסקת ומושמדת כך שניתן לומר שהיא לא קיימת ומנקודת מבט זו יש קדימות לג'ויס על פרויד".

תמיכה בשינוי הרטרואקטיבי ניתן למצוא בדבריו של מילר²² ב-30/1/2008. מילר משווה את "הקונטינגנטיות של הממשי" בהוראה המאוחרת, לסוג של "חומצה, המובילה להרס של היסודות ובכלל זה להרס יסודותיה של הפסיכואנליזה עצמה": "זה מה שהותיר לנו לאקאן, הוא השאיר לנו משוב שהרחיק לכת עד כדי מחיקה, יש לומר במידה רבה, של ההיסטוריה של הפסיכואנליזה, והוא השאיר אותנו להתמודד עם, לעשות עם, הקונטינגנטיות של הממשי".

שתי המובאות המצביעות על ריסוק, ועל עיכול חומצי הפוגע ביסודות. לאלו ניתן להוסיף את דימוי סופת הטורנדו, המובא על ידי מילר²³ ("זהו לא טאטוא אלא סופת טורנדו"), וכן את הצעתו של מילר בקורס 'ההוראה המאוחרת ביותר'²⁴ כי יש "לשבור הכל כדי שדוגמות יטוהרו ולסטנדרטים יהיה רעד מחודש". כל אלו מלמדים, שאין המדובר בהמשכיות כרונולוגית, או בחתך, ולא בהכרח בחלקים שונים של ההוראה שניתן לנוע ביניהם הלוך ושוב, אלא יכולות ללמד על התרחשות שלא מאפשרת לראות ולזהות את ההוראה המוקדמת, כזו הנותרת על כנה ללא פגע או סימנים ניכרים.

בקורס האחד לבדו לחלוטין מילר מביח שלאחר שכל הסמינרים יתפרסמו ניוכח שהשלם שונה מסכום חלקיו "המכלול השלם... משנה את טיבם של היסודות".²⁵

מתוך כיוון זה עולה השאלה האם ניתן להתבונן על היחס בין ההוראות, ולקביעתו של לאקאן המהווה עיקר בהוראה המאוחרת כי "הלא מודע" ...אינו מה שמדמיינים שהוא- הייתי אומר שהלא-מודע הוא ממשי²⁶ בדומה לניסיון לשער את מצב התרבות המערבית, טרם לגילוי הלא-מודע, על ידי פרויד. כל ניסיון כזה נראה, כחסר תוחלת או תכלית מרגע החשיפה, לקיומו של הלא-מודע. השאלה היא האם שיומו של לאקאן את הלא מודע כממשי, אינו ארוע, בסדר גודל דומה, לכל הפחות לגבי מי שנחשף אליו, נתקל בו, ומצליח לקלוט ולו רק משהו משיום זה. דבריו של חואן קרלוס אינדרט²⁷, 2017, בהם הוא מייחס חשיבות לאמירתו של לאקאן בסמינר XXI בדבר

²¹ מילר, ז'. א. Pièces détachées - Cours n°2 24/11/2004

²² מילר, ז'. א. Tout le monde est fou Cours n°8 – 30/01/2008

²³ מילר, ז'. א. Le tout dernier Lacan Cours n°13 – 09/05/2007

²⁴ מילר, ז'. א. Le tout dernier Lacan Cours n°13 – 09/05/2007

²⁵ מילר, ז'. א. (2011) האחד כולו לבדו, תרגום: נתן ברנט וקלאודיה אידן, עריכה: קלאודיה אידן.

²⁶ לאקאן ז'. (1976) הקדמה למהדורה האנגלית של סמינר XI. תרגום: נחמה גסר. אתר הג'יאפ.

²⁷ חואן קרלוס אינדרט (15/12/2007) הגוף ההתענגות והבדיות - [http://www.eol-](http://www.eol-laplata.org/blog/index.php/ponencia/#more-4482)

[laplata.org/blog/index.php/ponencia/#more-4482](http://www.eol-laplata.org/blog/index.php/ponencia/#more-4482)

'איתחול' של ההוראה, יכולים להבהיר כיצד שינתה ההוראה המאוחרת את המוקדמת: " לאקאן פותח את סמינר XXI באומרו: " אני מתחיל מחדש. (Restart) " זה מתחיל מחדש. זה לא "אני ממשיך, עכשיו אנחנו הולכים לראות נושא נוסף", כפי שעשה מאז סמינר I. כאן כתוב שהוא "מתחיל מחדש", וכי הוא עושה זאת בהתנסות שאותה היא מנסה למסור ברמת הפאס. הוא עובר את הפאס כאשר הוא סוגר את הוראתו (הקודמת)" ובהמשך כותב אינדרט "משם האיתחול, ההתחלה מחדש, מתחילה בדיון ביסודות הפסיכואנליזה".

המתמה של הפנטזמה

מילר²⁸ מבהיר בתמציתיות את הערעור והביטול של מתמת הפנטזמה ב- 9/2/2011 בקורס 'האחד לבדו לחלוטין': "לאקאן ישתמש בכתיבה זו (של מתמת הפנטזמה), עד להוראתו האחרונה בהחלט, המבטלת כל אחד ממרכיבים אלו, ומבטלת גם כל הבנייה". יש לציין כי בהוראה המאוחרת, ניתן למצוא התייחסות ספציפית לכל אחד ואחד ממרכיבי המתמה של הפנטזמה. המתמה המפורסמת של הפנטזמה רשומה כך: ($a < >$ \$). אפשר לראות בהתייחסויות הבאות, לרכיבי המתמה, מעין ישום של אותו טורנדו, או אותו עיכול חומצי, שהוזכר לעיל.

ראשית הסובייקט השסוע ה-\$: סובייקט זה נתפס בהוראה המאוחרת כמיתוס. בשיעור מה- 1/12/2004 מילר²⁹ אומר: "הסובייקט של המסמן, ה-S השסוע, המיוצג על ידי מסמן עבור מסמן אחר, הוא זה שמצמצם לכדי מיתוס מנקודת המבט של הסינטום". ובהמשך, "באיזו דרך, אני שואל אתכם, יש התקדמות? ובכן, הבה נחפש איזו התקדמות יש באנליזה. התקדמות כזו, מתרחשת רק אם מביאים בחשבון את מה שמשפיע על הגוף שהוקצה לדובר". כלומר בהיות מושג הסובייקט השסוע, משולל קשר מובהק לגוף, והיות והתקדמות או התפתחות באנליזה קשורה לפי ההוראה המאוחרת, רק להשפעות על הגוף של זה שדובר, הרי הסובייקט מאבד ממעמדו. אם לפני ההוראה המאוחרת, ניתן היה לחשוב או לדבר על התפתחות הסובייקט או השפעה עליו, הרי אפשרות זו נראית קלושה לאור ההוראה המאוחרת.

מן העבר השני של המתמה אובייקט a קטנה "נמוג בסופו של דבר מפאת כשלוננו, מפאת אי-היכולת שלו להחזיק מעמד בגישה לממש' (לאקאן³⁰ סמינר XX), ב- 12/1/2005 אומר מילר³¹ כי "האות a קטנה היא האות בה יש רישום של הפתוס. "היא אות ככל האותיות לבד מכך שאנו מעניקים לה ערך". "יש לה אפקט עליך, בתנאי שהיא מדברת, בתנאי שהיא מדברת אליך". בקורס האחד לבדו לחלוטין, מילר³² עושה הבחנה בין "כתיבה של קיום" לבין כתיבה שכיחה של מה שמדובר ומה שנשמע, על מנת שניתן יהא לקראו, והוא כלל אינו כתיבה של קיום. האות a של אובייקט a קטנה היא איננה ה'אות' לפיה הסינטום מוגדר ("הסינטום אם לאמר בזוהירות הוא מהסדר של האות, ואם לאמר פחות בזוהירות הוא האות" אומר מילר באותו שיעור- 12/1/2005), אלא היא אות שניתן לקרוא ככתיבה של מילה מדוברת, ולא ככתיבה, "שניתן לומר עליה שהיא כתיבה טהורה, טיפול באות, בעקבות".

²⁸ מילר, ז'.א. (2011) האחד כולו לבדו, תרגום: נתן ברנט וקלאודיה אידן, עריכה: קלאודיה אידן.

²⁹ מילר, ז'.א. Pièces détachées - Cours n°3 1/12/2004

³⁰ לאקאן ז' (2005) (1972-1973) הסמינר ה-XX עוד הוכן על ידי מילר ז'.א, תל-אביב. רסלינג.

³¹ מילר, ז'.א. Pièces détachées - Cours n°6 - 12/01/2005

³² מילר, ז'.א. (2011) האחד כולו לבדו, תרגום: נתן ברנט וקלאודיה אידן, עריכה: קלאודיה אידן.

בהקשר זה ניתן להביא את אמירתו הדי דרמטית של מילר³³ ב-17/12/2008 לפיה הלא-מודע כולו מהווה הגנה בפני ההתענגות: מנקודת המבט של הסינגולרי, מנקודת המבט של הסינטום, ככל שזהו הסינגולרי בכל אדם, איני רואה כיצד להימנע מלומר-הייתי רוצה! אני לא רואה איך להימנע מלומר-הייתי רוצה!-איני רואה כיצד להימנע לפחות מלהעביר את ההצעה הזו-על מנת לאמוד אותה: הלא-מודע כשלעצמו, הוא הגנה-כך-הלא מודע הוא הגנה בפני התענגות במעמדה העמוק ביותר, שהוא סטטוס של מחוץ למובן". אם נניח כי חציית הפנטזמה נעשית עדיין ביחס ללא-מודע שממנו היא הוברה, הרי שברור כי אין בחציית הפנטזמה כדי להכשיר או להביא לכדי מפגש עם הסינטום. פעולת החצייה נעשית עדיין במגרש שמנקודת המבט של הסינטום מהווה הגנה, לה יש להפריע כפי שמציע מילר³⁴ ב-2/12/1998: "הפרעה להגנה היא לדעתי האוריינטציה העיקרית של הפרקטיקה הנובעת מההוראה האחרונה של לאקאן".

בהתייחס לסימן של המעוין, במתמה המציין כי כל היחסים בין הסובייקט לאובייקט a קטנה אפשריים, ניתן להביא את דבריו של מילר³⁵ ב-24/6/2017, בשיעור 'נקודת הכיפתור' בו הוא מתייחס לסינטום, באופן שלא הוברה קודם לכן, ושנראה שניתן להוסיפו בדיעבד ל'ביולוגיה הלאקאנינית'. בהרצאה מחבר מילר בין הגוף, לבין תהליכים שיכולים להיתפס כרעיוניים בלבד. ה"בחירה" קובע מילר 'אינה נחשבת רק ברמה של האידיאלים. הבחירה מושרשת בגוף, מושרשת בהתענגות הגוף, אשר בהתאם למונח אותו אנו נוטלים מלאקאן-מושרשת בסינטום".

השאלה שעולה היא האם ניתן להסתמך גם על קביעה זו כדי לערער את המתמה של הפנטזמה? כאמור, לפי מתמה זו מתאפשרות כל צורות היחס האפשריות בין הסובייקט השסוע לבין האובייקט. אך אם נקבל את קביעתו של מילר כי הסינטום מצוי באופן מכריע בהקשר של כל יחס, או בחירה, הרי קביעת היחס של המתמה של הפנטזמה, לפיה כל היחסים אפשריים, נראית ככזו שלא מביאה בחשבון את הגוף המתענג, ואת הסינטום אשר מתנה, מכריע ושותף לכל בחירה וכל יחס.

בניגוד לפנטזמה, בה כל צורות היחס אפשריות בין הסובייקט לאובייקט, אפשר אולי לראות בהקשר זה את המונח 'בחירה כפויה' כתואם יותר, או משיק באופן רחב יותר, לבסיס הבחירות והיחסים של ההווייה-הסחה. אופן ההתענגות הסינגולרי, הסינטומטי, המצוי בבסיס הבחירה, אינו מאפשר להעלות על הדעת קיומו של 'כל יחס אפשרי'. הסינטום החקוק ב'בשר' (מונח שמילר מדגיש ב-2016³⁶ הממחיש גם את המרחק בין ההוראות) מתנה וקשור לכל בחירה, באופן שכלל לא ניתן היה להעלותו על הדעת בהוראה המוקדמת. כל צורות הקשר יתכנו אם כן רק בין המשלבים הסמלי והדמיוני.

ב'תאוריית טוריני'³⁷ קובע מילר כי "כל בחירה ממשית הינה בחירה כפויה". בניגוד לסמלי ולדמיוני, משלבים בהם כל הבחירות אפשריות, הרי בממשי הבחירה היא בחירה-כפויה. בהקשר

³³ מילר, ז'. א. Choses de finesse en psychanalyse VI Cours du 17 décembre 2008

³⁴ מילר ז'. א. Le dans réel l'expérience analytique Troisième séance du Cours 2/12/1998

³⁵ מילר, ז'. א. "Capitón Point" (24/6/2017) <https://psicoanalisislacaniano.com/curso-de-jacques->

alain-miller-ano-cero-dictado-en-la-escuela-de-la-causa-freudiana-20170624

³⁶ ז'אק אלן מילר (2016) הלא מודע והגוף המדבר. תרגום נורית שרייבר ושרי אדלשטיין. אתר הג'יאפ.

³⁷ ז'אק אלן מילר (21/5/200) תיאוריית טוריני אודות הסובייקט של האסכולה. תרגום: נתן ברנט. אתר הג'יאפ.

זה ניתן להזכיר את אמירתו של מילר³⁸ ב- 30/3/201: "כשהוא (לאקאן) אומר 'אין יחס מיני', זה נאמר ביחס

לממשי, ולא ביחס להוויה, במימד של ההוויה יש קשר מיני ככל שרוצים. היגד זה (אין יחס מיני) הוא ברמה של הסדר הממשי". נראה כי האילוץ, (אין יחס) קשור תמיד למשלב הממשי, בעוד הפנטזמה (לפיה כל יחס אפשרי) נראית כזו המנותקת ממשלב זה.

לבחירה הכפויה, ולקשר האפשרי שלה לסינטום, וכן ביחס לקביעה כי על האנליטיקאי לגלם את ארוע הגוף, שהובאה קודם לכן, יש קשר אינטימי ביותר לאנליטיקאי. מילר³⁹ אומר ב- 19/11/2008 כי "הרעיון של לאקאן היה, שהופכים לפסיכואנליטיקאי, מכיוון שאי אפשר לעשות אחרת, שיש ערך לכך, כשזו בחירה כפויה, כלומר כאשר עברת דרך כל השיחים האחרים וחזרת מהם, כשחזרת מהם עד לנקודה שבה כל השיחים האחרים נראים כושלים, ושלמעשה דחית את עצמך לשיח האנליטיקאי, מכיוון שלא ניתן לעשות אחרת", או במילים אחרות, לפי ההגדרה ב'שיח טורינו', כאשר נעשתה בחירה ממשית. מנקודת מבט זו עולה השאלה האם גילום ארוע הגוף יש בו מן הייצוג של הבחירה הכפויה, בהקשר הסינטומטי, בעוד הגילום של אובייקט a קטנה מקושר לנפילה משיחים אחרים, אך הבחירה הכפויה ('הסינטומטית'), כוללת פרידה מכל שיח באשר הוא, ולכן ראדיקלית יותר מכל בחירה אחרת. כפי שמציעה ורוניק וורוז⁴⁰: 'סוף אנליזה אינו שקט (peace) אלא 'חופש מהשרשרת המסמנת' (ביטוי אקיווקי למדי...). או במקור 'Freedom from the signifying chain'.

הפנטזמה כהרכבה של מספר אלמנטים.

ההוראה המאוחרת רואה בכל צימוד בין מספר אלמנטים הרכבה שיש בה רכיב דמיוני. מטרת ההוראה המאוחרת בנסיון לחשוף את הסנטום היא להחזיר כל מבנה וכל הבנייה לאלמנטים 'הבראשיתיים' כפי שאומר מילר⁴¹ ב- 10/12/2008: "כאן מתחילה הוראתו המאוחרת של לאקאן, בחלוקה זו בין מבנה ואלמנטים אקראיים הקיימים טרם, לפני, אשר המבנה עורך, מסדר, וכופה, מאלץ, משמעות". "הפרקטיקה הפסיכואנליטית, אזיי, משנה דגשים. היא הופכת להיות ענין של הובלת הערב (weft) הבלתי נמנע של הסובייקט של המבנה, בחזרה לאלמנטים הראשיתיים השוכנים מחוץ להיבור, כלומר מחוץ למשמעות, ושניתן לכנותם אבסולוטיים, מוחלטים, משום שהם אכן לחלוטין נפרדים, האלמנטים האבסולוטיים של קיומו הקונטינגנטי של הסובייקט".

בהרצאה לרגל פרסום סמינר VI ב-2013 מילר⁴² טוען כי "מתמת פנטזמה הינה מבנה יסודי של הפנטזמה במובן זה, שלימים לאקאן יצור בהסתמך על יסוד זה את המבנה המינימלי של השרשרת המסמנת על ידי כתיבה: S 1 - S 2". ההוראה המאוחרת, מתרכזת כאמור בביטול צימודים ובחתיירה להגיע לאלמנטים ראשיתיים, אך לא באמצעות 'חציית הפנטזמה', אלא מתוך ערעור על עצם הצימוד הדמיוני, של כל שני מסמנים. בהקשר זה ניתן להביא שתי אמירות של מילר המדגישות את האירוניה בחציית הפנטזמה:

³⁸ מילר, ז'א. (2011) האחד כולו לבדו, תרגום: נתן ברנט וקלאודיה אידן, עריכה: קלאודיה אידן.

³⁹ מילר, ז'א. Choses de finesse en psychanalyse II Cours du 19 novembre 2008

⁴⁰ ורוניק וורוז (2021) The Logical Form Of The Body (https://youtu.be/Gf_qJKVayVM)

⁴¹ מילר, ז'א. Choses de finesse en psychanalyse V Cours du 10 décembre 2008

⁴² מילר, ז'א. (2013) An introduction to reading seminar VI, Desire and its interpretation LCD N° 86

כך אומר מילר⁴³ ב 19/1/2005 בבואו לתאר את מה שנתפס כמבנה הפיקטיבי של הפנטזמה: "הנה, אני מראה לך את הצד הקומי של זה, הצד הקומי הוא ההיבט המלאכותי של המיומנות. ולמעשה, יש את האובייקט a הקטנה, וכפי שהוא לא ממשי, אם אנו פועלים היטב, אובייקט זה נופל, ואז אתה נרפא, זה נראה טוב.

כך שהולדנו, הבאנו לעולם עקביות מיוחדת בשיח כשאנו פועלים נכון, ואז העקביות הזו, מסיבות פנימיות, לא מצליחה לשמר את עצמה, והמשך השיח גורם לכך שהעקביות שנולדת בשיח, יש לה סיכוי להתנפץ בשיח, כמו בועה. אז הפקנו, למעשה, מתוך המבנה הפיקטיבי של הסובייקט המונח לידע, לא-ממשי שהוא אכן התענגות קלה מאוד, מלאת משמעות, ואז אתה נחלץ מהבועה. זה כאילו נרפא."

וכך מתאר מילר⁴⁴ ב 11/3/2009 את חציית הפנטזמה ווהגילוי הכרוך בה: "האם מספיק לומר זאת במונחים של פכחון, צלילות? לאקאן תפס את חציית הפנטזיה כהתגלות, כגילוי סיבת האובייקט. אה, אני רואה כמה מהם! אני רואה כמה מהאנליזנדים האומרים "אני אשאר באנליזה עד שאמצא את אובייקט הסיבה שלי" (צוחק) - הם תמיד יכולים לחפש את זה! (צוחק) מכיוון שבמקרה זה, היחס להתענגות נתפס כתובנה, היחס להתענגות נתפס על פי מודל היחס לאמת. היום אני יכול להסיק זאת, אני אראה מה אמצא בפעם הבאה: אין אמת של התענגות- ולכן לשווא אנו מחפשים את אובייקט הסיבה, את אובייקט a קטנה כסיבת האמת."

בניגוד לחציית הפנטזמה הנתפסת כפכחון כצלילות בהוראה המוקדמת, מילר מדגיש באותו שיעור את הצניעות והמידתיות הנובעים מתוך ובתוך ההתנסות האנליטית: "אז אני מסיים היום בשיעור בצניעות, במידה. זה החלק הכי קשה להשגה. זה לא האדם החדש, זה לא הלידה החדשה, זו לא הארץ המובטחת - לסינטום אין ארץ מובטחת. יש פשוט דרך טובה למדי. כשזה מתחיל, מתי זה נמשך, כשזה עולה לך פחות - ובמיוחד, יותר אנליזה - ובכן, זה מספיק."

כך התבטא מילר גם לאחרונה 2021 : "איננו מצפים לריפוי מרהיב, ספקטולרי, איננו פועלים במרהיב, אנו מבקשים לספק חיים מכובדים יותר עם פחות סבל".

עדיין יש מקום לציין את דבריו של מילר⁴⁵ ב 2013: 'יש לקחת בחשבון שהעניין לגבי ההבניות הקודמות של לאקאן נשמר מאחר שבעצם ההבניות החדשות אינן מבטלות את הישנות יותר, הן מאריכות אותן. אבל לפעמים הפרספקטיבות החדשות מוחקות את ההדגשים, שנקודות המבט הישנות יותר חשפו, ואני מאמין שביחס לפנטזמה, זהו המקרה'. לאור דברים אלו מעניין לשאול באיזו הארכה מדובר. האם ישנו אכן רצף, או חתך, או שמא ההבדל בתפיסת ארוע הגוף, כמצוי מחוץ לזמן ההיסטורי המשותף, מצביעים על הארכה (prolong) המותירה מקום נוסף לחקר באיזו הארכה מדובר.

הנגדת הפנטזמה לגוף

דבריים אלו מ- 2013, נאמרים לאחר שב- 2005 מילר⁴⁶ בחר להציב 2 רשימות של מושגים, המוגדרים כ'ניגודים בינאריים' על מנת להמחיש ולהדגיש את ההבדל בין ההוראות. בסוף הרשימה

⁴³ מילר, ז'. א. Pièces détachées Septième séance du Cours 19/1/2005

⁴⁴ מילר, ז'. א. Choses de finesse en psychanalyse XI Cours du 11 mars 2009

⁴⁵ מילר, ז'. א. An introduction to reading seminar VI, Desire and its interpretation LCD N° 86

⁴⁶ מילר, ז'. א. Illuminations profanes, Première séance du Cours, 9/3/2005

הוא מציב את מושג הפנטזמה אל מול מושג הגוף, (פנטזמה/גוף) כאשר הפנטזמה קשורה להוראה המוקדמת ואילו הגוף להוראה המאוחרת. מילר מתייחס בקצרה להבחנה זו בשיעור זה ואומר, שמקומה של הפנטזמה עובר דרך משהו הסובב את הסובייקט, היוצר לגבי מעין הלחמה. מדובר בקשר של הסובייקט לאובייקט a קטנה. זה מה שמעניק לסובייקט את המשכיותו, כלומר הקשר של הסובייקט לאובייקט a קטנה, מעניק לו יותר קונסיסטנטיות. קונסיסטנטיות זו היא בניגוד לזו של ההוויה-הסחה, המקבלת את המשכיותה, לא באמצעות ההלחמה לאובייקט a קטנה, אלא באמצעות הרישום של האחד של הגוף. הדבר מוביל להבלטת הרעיון שלאדם יש גוף, ולכך שהאדם מדבר עם הגוף, מה שאינו ניתן לומר, באותה חדות לגבי הסובייקט השסוע. כלומר ההנגדה נוגעת לשאלה מה מעניק את העקביות, הרישום של האחד על הגוף או אובייקט a קטנה.

מילר מייחס באותו שיעור, לפנטזמה, את העובדה שבמשך כל ההוראה המוקדמת הפנטזמה חסמה את האפשרות שלנו להגיע אל הגוף: "הפנטזמה מנעה במשך זמן רב... (במקור) את מונח הגוף, את הקרותו" ("instance"). כלומר הפנטזמה היא זו שעמדה בבסיס אי-זהויו הגוף כאחר במקומו של האחר הגדול. במובן זה, הפנטזמה של ההוראה המוקדמת, מקבלת את המשמעות הכפולה הן של האחר הגדול העומד בבסיסה, והן של היותה בעצמה פנטזמה, מנקודת המבט של ההוראה המאוחרת, בה למשל, כל אירוע היסטורי, מושם בשאלה אל מול תפיסת הזמן הנובעת מארועי הגוף.

אין הבדל בין פנטזמה לסימפטום

על מנת לחדד את ההבדלים בין ההוראות, מילר מציע כיוון מפתיע, לפיו בהוראה המאוחרת או לצורך הדיון לפי מה שהוא מכנה "הקליניקה של הסינטום" (במרכאות כהצעתו) הרי אין הבדל בין סימפטום לפנטזמה: "הקליניקה של הסינטום-במרכאות – הינה בראש ובראשונה קליניקה מרודדת, משוטחת, אין לה רמות שונות, היא אינה מרובדת. לא ניתן להבחין בקליניקה זו בין סימפטום לפנטזמה, ואף לא ניתן לדבר על התקדמות והתנגדות, לא ניתן לדבר בה על יציאה - אף אחד לא ייכנס לכאן אם בכוונתו לעזוב-ומה ששורר כאן, גובר כאן, כפי שאמרתי קודם היא ההליכה סביב סביב. זה מה שכופה עלינו להתיר את הלמידה של קליניקת האיוו".

לפי תפיסה זו, ראשית, לא ניתן לחצות משהו משום שרק הולכים סביב מה שהוא מן הממשי, וכן הפנטזמה היא בעצם 'הגיגה' אודות אותו ממשי שלא ניתן לומר. כפי שאומר (2/3/2011) מילר⁴⁷: "הפנטזמה אינה אלא המשמעות המיוחסת להתענגות באמצעות תסריט, אך כאשר משמעות זו מפונה, ההתענגות נותרת." תפיסה זו מבהירה כי הפנטזמה אינה נותרת על כנה, מנקודת המבט של ההוראה המאוחרת, שכן אובייקט a קטנה כפי שכבר הובהר אינו מן הממשי ואילו ההתענגות היא ממשית. הפנטזמה בראייה זו היא הקניית משמעות למה שהוא ממשי לא משמעותי במפגש הראשוני בין המסמן לגוף. היא אינה עומדת כשלעצמה בנפרד מהסימפטום.

בנוסף התרת למידת "הקליניקה של האיוו", מצביעה אף היא על כך שקליניקה זו, המבוססת על ההוראה המוקדמת, היא עצמה ניתנת להתרה, כלומר פנטזמטית. שוב ניתן לראות כי מנקודת ראות זו ההוראה המוקדמת אינה ניצבת באותו אופן כמו טרם הופעת ההוראה המאוחרת.

חציית הפנטזמה של ג'ויס?

⁴⁷ מילר, ז'א. (2011) האחד כולו לבדו, תרגום: נתן ברנט וקלאודיה אידן, עריכה: קלאודיה אידן.

את בחינת מושג הפנטזמה בהוראה המאוחרת אסיים בשאלה האם ניתן לחשוב על ג'יימס ג'ויס כמי שחצה את הפנטזמה, או האם מצויים בידינו כלים לשער מה ההתרחשות שאפשרה לו להפסיק "להאמין בסימפטום".

בסמינר הסינטום⁴⁸ המהווה את הבסיס להוראה המאוחרת של לאקאן, ג'יימס ג'ויס מוצג על ידי לאקאן כמי שלא היה זקוק לאנליזה, משום שפיתח בעצמו דעת-עשות עם הסינטום. בהקשר זה יכולה לעלות שאלה לגבי התהליכים והרגעים שליוו את ג'ויס בהתפתחות זו. רמזים וכיוונים למענה לשאלה זו ניתן למצוא ב'שיח של מונפלייה'⁴⁹ שהתקיים ב-2011. בקטע המובא להלן מתואר מעבר של ג'ויס מאמונה בסימפטום להעדר אמונה בסימפטום, כלומר להכרה באיגמטיות של הסימפטום ולהעדר משמעות שלו. השאלה שאני מבקש להציב היא האם יש כאן מה שיכול להיות מתואר כחצייה של הפנטזמה, או לחילופין כיצד ניתן והאם ניתן לשער מה התהליך שאפשר לג'ויס לחדול מאמונתו בסימפטום. באיזה אופן, והאם ניתן לשער התיר עצמו ג'ויס מהאמונה בסימפטום?

להלן המובאה :

"אריק לורן (מעלה את השאלה) : האם אין סזורה (חתך המשכי) בין ג'ויס המאמין בסימפטום לבין מי שאינו מאמין בו יותר? הפסקה בעמוד 65 (55 בתרגום האנגלי) בסמינר XXIII נוגעת ללב מאוד: סטיבן הוא ג'ויס בכך שהוא מפענח את האניגמה שלו מכיוון שהוא מאמין לכל הסימפטומים שלו הוא לא מגיע רחוק מאוד." כאילו היה 'סטיבן הר' אחד המאמין בסימפטומים שלו, המפענח אותם, מכיוון שביליסס ובפיניגנו וויק יש סזורה, יש מעבר למה שנמצא מעבר (passage beyond) ג'ויס נסחף, נלכד, (preso) בעבודתו".

ז'אק אלן מילר: "ברור (evident). ג'ויס של הסימפטומים הוא עדיין לא ג'ויס, זה האופי שלו, זה הרגע בו היצירה של ג'ויס נשארת קריאה, שם אפשר להתרשם מאמפתיה, בהתחשב בכך שהוא מספר את חייו ומנסה להסדירם. לאחר מכן, החל מיוליסס, ישנן אניגמות שבהן התשובה לאניגמה היא עצמה אניגמה".

בהמשך השיח במונפלייה, (לאחר התערבות של סופי מרט מלוול המציינת שג'ויס מספר ביוליסס, כי הוא מדווח על סוג של התפכחות, תוך שהוא לועג למחשבה שהיתה לו, שהאפיפניות שלו יישלחו לכל הספריות, כולל זו שבאלכסנדריה... במקרה וימצא את מותו ויעוררו עניין רב) אומר ז'אק אלן מילר:

"לאקאן גם מונה את מה שג'ויס מאמין בעידן הלאומיות: הוא מאמין במיוחד בגזעו ובמצפונו הבלתי נברא". לאחר מכן, מציין לאקאן בסמינר XXIII, בעמוד 65, (55 במהדורה האנגלית) את המשפט האחרון ב'דיוקנו של האומן': 'אב קדמון, אומן קדמון, מעתה ועד עולם היה נא בעזרי ג'ויס פונה בתפילה זו לאביו, הניכר בכך שהיה מה שאנו יכולים לקרוא לו, עם לאקאן, אב לא ראוי, אב מרמה ... מבלי להאריך במילים, זהו אב של Vererbung, דחייה, למעשה, שניתן לבקרו על כך שלא עמד במשימתו. במקום זאת, הכיוון יהיה של המעבר של ג'ויס לעבר מרחב שנפתח מעבר לאמונה בסימפטום. האם זו הנקודה האחרונה בה ג'ויס מאמין במצפון שלא

⁴⁸ לאקאן, ז', The Seminar of Jacques Lacan:book XXIII.The Sinthome,1975-1976

⁴⁹ ז'אק אלן מילר דיון במונפלייה הכלול בתוך:

Miller,J,A.,& Di Ciaccia, A.(2018) L'Uno-tuto-solo.L'orientamento lacaniano

נברא? איני חושב שהוא מאמין ליצירתו, אני חושב שהוא רוצה שאנשים יאמינו ליצירתו. חשוב למקם את השינוי הזה במרחב, על מנת להבין את הקשר בין אמונה לסימפטום, ובכך להתרגל לרעיון שהסימפטום, בצד הממשי, מעפיל על האמונה. הסימפטום בלתי נראה לחלוטין ברמת האמונה, ואינו ניתן לזיהוי (unrecognized). אנליזה, אם היא אינה "אידיוטית לחלוטין", מאפשרת לאדם להכיר את עצמו ברמה זו וגם לקיים, לתמוך, (sostenere) את עצמו כ'אתה זה', זה שבילה את זמנו בבדיחה לאמת".

הבהרה מסקרנת זו מעלה בעיני מספר שאלות. ג'ויס (כפי שלאקאן תיאר בסמינר 'הסימפטום') סבל מכך שהמסמנים "נכפו עליו" ללא יכולת לעבדם בעזרת הדמיוני. לאקאן מתארו כמי שהיה אחד מאותם יחידים, ששמו לב שהשפה בעצם כופה עצמה עליהם, לכן, הוא היה חשוף יותר לפגיעת המסמן, ללא אשליית המובן או המשמעות. השאלה שעולה היא כיצד, ומדוע, ועד מתי היתה לו יכולת להאמין בסימפטום? אם אמונה בסימפטום משמעה מתן משמעות לסימפטום, האם ג'ויס איבד יכולת שהיתה לו להקנות משמעות לסימפטום, או שהדבר נכפה עליו? האם אמונתו בסימפטום מלמדת משהו על המשלב הדמיוני כעומד לרשותו באופן מספק בחלק הראשון של חייו, והאם ארוע הגוף המתואר על ידי לאקאן בסמינר הסימפטום הוא זה שחולל את את אובדן האמונה, או שרק חשף את הקשר הרופף למשלב הדמיוני שהיה קיים כך זה מכבר. שאלה נוספת שעולה כאמור היא האם ניתן לדבר על חציית פנטזמה מצידו של ג'ויס, והאם כדוגמא למה שאנליזה עשויה להוביל אליו, מה ניתן ללמוד מתוך המעבר של מי שמאמין בסימפטומים שלו, למי שאינו מאמין בהם אך מעוניין שאחרים יאמינו. במידה ואין כאן חצייה כיצד ניתן לקרוא התרחשות זו.

מילר אומר במונפלייה "שלעולם אינך יכול להכיר את עצמך במה שהנך". כלומר כל האמצעים ההוויתיים, העומדים לרשותך כדי להכיר את עצמך קורסים אל מול רמת הקיום, אל מול ההתענגות חסרת הפשר. יש משהו בקביעה הזו, שנראה לי כמפרש את מצבו של ג'ויס, מרגע שהפסיק להאמין בסימפטום, ואולי זו גירסה אחרת לומר שהוא ביטל את מינויו על הלא-מודע. האם תאור זה נוגע לאנליטיקאי בסיום האנליזה. כאשר הוא אינו מאמין בסימפטומים שלו, אך במידה והפאס הוא מעין פנייה, האם הוא פונה לאחרים שיאמינו לו. שאינו מאמין. בדומה לג'ויס אשר אינו מאמין לעבודתו אך מעוניין שאחרים יאמינו בה.